

istoria muzeografiei

DIN ISTORICUL MANIFESTĂRILOR MUZEISTICE CARE AU CONTRIBUIT LA AFIRMAREA ȘI CONSOLIDAREA UNITĂȚII NOASTRE NAȚIONALE

dr. VIOREL FAUR

Reconstituind, cu un alt prilej¹, istoricul preocupărilor de factură muzeistică ale românilor din Crișana, am relevat — pe temeiul informației arhiviste la care am avut acces — cele mai semnificative momente ale acestui compartiment al tradițiilor noastre culturale, stăruind asupra manifestărilor de anvergură și a mărturiilor care ilustrează concludent tendința de fortificare a conștiinței naționale și dezvăluie, concomitent, elementele de unitate ale spiritualității românești, la care s-au asociat faptele de natură politică ale atîtor militanți pentru drepturi naționale, emancipare de sub dominația străină și făurirea statului național unitar român. Continuînd-ne investigațiile documentare, am acordat prioritate depistării unor surse care să completeze aceste dimensiuni ale experiențelor progresiste ale înaintașilor noștri, pentru a dispune de o imagine cît mai corespunzătoare a convergenței de eforturi canalizate spre edificarea națiunii noastre moderne și a statului ei unitar, unicul cadru de dezvoltare firească a acesteia. Procedăm, deci, la introducerea în circuit științific a unor noi date despre unele aspecte ale fenomenului la care ne-am referit, fixînd-ne acum atenția asupra domeniului istorico-muzeografic, deoarece și în spațiul acestuia există asemenea forme de

expresie a luptei pentru apărarea ființei naționale.

Este cunoscut faptul că în anul 1905 s-a inaugurat, la Sibiu, sub egida societății „Astra”, Muzeul istoric și etnografic al românilor transilvăneni. Exponatele au provenit, în marea lor majoritate, de la instituțiile culturale și așezămintele școlare, dar mai ales de la diferite persoane interesate în realizarea de progrese și sub acest raport. Desigur, românii crișeni s-au aflat alături de conaționali lor în această acțiune culturală, susținînd inițiativa organizatorilor instituției amintite, donînd sume de bani și transmițînd diferite obiecte și documente care au fost incluse în colecțiile muzeului sau prezentate publicului vizitator. Dintre materialele de certă valoare documentară, care au fost trimise din Oradea, se detașează cele menționate într-o corespondență semnată de Vasile Mangra, președintele Consistoriului ortodox din orașul de pe Crișul Repede. El mărturisea că își dă „modestul concurs la reușita expozițiunii etnografico-istorice”, donînd muzeului sibian „57 felurite scrisori (documente — n.n.) relativ la mișcările din 1848—9, parte originale, parte în copii și traduceri”², toate însă de o certă însemnătate pentru descifrarea evenimentelor revoluționare pașoptiste din Transilvania, Banat, Crișana. De reținut împre-

jurarea că nu se considera „achitat” de datoria de a sprijini noul muzeu, ci intenționa să-i mai „trimit(ă) cam 6—10 cărți, manuscrise vechi românești din secolii XVII—XVIII”³, desigur pentru a fi expuse și a intra, astfel, în circuitul public.

În anul 1906 s-a preconizat „adunarea de obiecte pentru pavilionul românilor” aflați sub asuprirea Imperiului austro-ungar, din „expoziția națională română din București”⁴. Într-un raport al Comitetului despărțământului orădean al „Astrei” este consacrat acestei chestiuni un întreg pasaj, pe care-l reproducem, datorită informației ce o conține: „Știut este că în anul acesta se împlinesc 1800 de ani de când marele Traian, împăratul romanilor, cucerește Dacia... Cu această ocazie, atât de însemnată în viața unui popor, în România s-au pregătit serbări frumoase, aranjînd(u-se) și o expoziție din care se poate vedea progresele însemnate ce le-a făcut România în toate terenele. La această expoziție a fost invitată și Asociațiunea (adică „Astra” — n.n.)... să aranjeze o expoziție din care să se poată vedea și starea românilor”⁵ din spațiul intracarpatic. Ca atare, s-a pornit acțiunea de colectare a obiectelor, mai ales în despărțămintele din Beiuș și Oradea ale „Astrei”.

Invitații de participare au fost adreseate și altor instituții din Crișana ca, de pildă, Episcopiei românești unite din Oradea, care — într-o corespondență din 9 mai 1906 — îl informează pe dr. C. Diaconovici, directorul pavilionului „românilor din Ungaria”⁶, despre faptul că „obiectele” aparținînd acesteia au fost deja expediate la Sibiu (de unde erau transmise la București), „în trei cutii separate”⁷. De un interes deosebit este, neîndoielnic, „conspectul” materialelor „destinate” de instituția ecleziastică amintită „pentru (a fi prezentate-n.n.) în expoziția română din 1906”⁸. În acest document sînt, așadar, consemnate cele 35 de manuscrise rare, documente și fotografii care aveau menirea să-i reprezinte, desigur parțial, pe românii tran-

silvăneni. Unele materiale aveau o valoare de excepție și erau investite cu atributul de unicate ale culturii noastre. Am remarca în acest sens „Calendarul de la Brașov” (manuscris din 1733, păstrat în Biblioteca episcopiei românești din Oradea, împreună cu alte mărturii inestimabile ale spiritualității noastre), manuscrisele unor lucrări ale lui Samuil Micu (*Istoria românilor din Dacia, Dictionarium valachico-latinum*), Gheorghe Șincai (*Cronica românilor, Vocabulariu pentru cele trei regnuri ale istoriei naturale*), Iosif Pașca (*Mesteșugul lungimei de viață prin doftorească grijă a trupului și a sufletului*), Simeon Bran și Ant. Aurelius Nasody. În biblioteca din Oradea se aflau și alte manuscrise ale unor lucrări importante — atît sub raportul conținutului, cît și în ce privește confirmarea adevărului că unitatea românească era o preocupare primordială a cărturarilor din această parte a țării noastre, dintre care semnalăm „Chronologia Domnilor din țara Românească de la Radu Negru pînă la Grigorie Ghica” și „Istoria țării Rumânești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini”⁹. Este evident deci faptul că au fost pregătite pentru expoziția națională de la București materiale reprezentative, care intrau în patrimoniul cultural național, fiind mărturii concludente despre evoluția istoriografiei noastre și preocupările ei de a reconstitui, dintr-o perspectivă unitară, trecutul neamului românesc.

Putem afirma — raportîndu-ne la izvoarele documentare consultate — că de mersurile orădenilor și ale altor locuitori din Crișana de a fi prezenți — prin intermediul unor dovezi semnificative ale creației lor spirituale, dar și prin ceea ce au teaurizat și aparținea întregii noastre culturi în expoziția de la București, din anul 1906, se înscriu în seria altor multiple manifestări care vizau consolidarea unității noastre și, în final, emanciparea de sub dominația străină, factorul opresiv care a stînjenit evoluția firească a societății românești.

Oradea Mare, 9 mai 1906

Spectatului domn dr. C. Diaconovich,
 Directorul Pavilionului românilor din Ungaria-Sibiu
 Conspectul obiectelor din partea Episcopiei greco-catolice române din Oradea Mare destinate pentru expoziția română din 1906, am onoare a-l transpune spect. D. Voastre sub|. pe lângă observarea că obiectele relative de odată le-am expediat tot la adresa sp. Dvoastră în trei cutii separate.

Dintre obiectele trimise, cele înșirate sub posit. 31 — 35 ale conspectului vor forma proprietatea Muzeului „Asociațiunii” din Sibiu, cari ne rugăm a se prevedea cu sticlă în speșele ilustrității sale domnului episcop de Oradea Mare, dr. Demetriu Radu. Iar cărțile și manuscrisurile, după expozițiune, veți binevoi a le retrimite la adresa cuprinsă în rubrica de sub 8 a conspectului.

Cu deosebită stimă fiind,

vicar gen(eral) episcopesc

(Concept)

(Arhivele Statului Oradea, fond Episcopia greco-catolică, Oradea dosar 1084, f.1)

ANEXA 2

Consemnarea obiectelor

Numele și adresa trimițătorului:
 dr. Demetriu Radu, episcop diec. rom.
 unit. Oradea Mare

Numele și adresa proprietarului: Episcopia română unită de Oradea Mare
 Descrierea obiectelor: 16 manuscrise
 (după cum urmează:)

1. „Kalindaria kum întiie rumânesku, asiezat de pre cea rusască pe limba rumânească pre o sută de ani” etc., dat în Brașovu februar 20.1733, manuscris, (Valoarea:) 100 c(oroane)

2. Georgiu Sinkai, *Chronica Românilor*, tom I, cu un indice autograf; 100 c.

3. Simeon Bran, *Catechismul lui Lauber*, Traducere, anul 1813, 1 tom; 25 c.

4. „Chronologia Domnilor din țara Românească de la Radu Negru pînă la Grigorie Ghica”, 50 c.

5. Iosif Pașca, *Meșteșugul lungimei de viață prin doftorească grije a trupului și a sufletului*, din anul 1815; 50 c.

6. Nasody Aurelius Ant., *Dictionarium trium linguarum: germanicum, latinum et romanum*, pars secunda folio; 500 c.

7. Georgiu Farkas, *Comentariu în testamentul nou*, din anul 1815; 500 c.

8. Samuil Klein, *Omiliile Sftului Vasiliu cel Mare*, 1788, Bălgrad; 200 c.

9. Samuil Klein, *Omiliile Sftului Ioan gură de aur*, Blasiu, 1787; 200 c.

10. Samuil Klein, *Dictionarium valachico-latinum*, folio; 500 c.

11. Samuil Klein, *Istoria românilor din Dacia*, 1 tom; 200 c.

12. Georgiu Sinkai, *Vocabulariu pentru cele trei regnuri ale istoriei naturale*; 500 c.

13. „Istoria cum au luat turcii Țeliogradul și cum s-au răsipit grecii etc.”; 50c.

14. „Începerea istorii rumanesci cu ajutorul lui Dumnezeu de la anul Domnului nostru Isus Christos, 1195”; 25 c.

15. Rînduiala Stei și Dumnezaiestei Liturgii, a acelu dintre Stii Parinti, Parintelui nostru Ioan Chrisostom, asiata după cum slugescu arhieriei”; 25 c.

16. „Istoria țării Rumanesti de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini”; 200 c.

17—25. 9 diplome de denumire a episcopilor din Oradea Mare: Meletie Kovács,

Moise Dragoșiu, Ignatiu Darabant, Samuil Vulcan, Vasiliu Erdélyi, Iosif Papp-Szilagyi, Ioan Oltean și Michail Pavel

26. 1 diplomă de baronat a episcopului Samuil Klein (probabil Inochentie Micu -n.n.) de Sad.

27. 1 diplomă de nobilitate a familiei Kuuk (adică: Cuc-n.n.).

28—29. două bule papale prin care se preconizează de episcop(i) Samuil Vulcan și Ignatie Darabant

30. decretul prin care Simeon Magiar se denumește, prin Eppul Moise Dragoșiu, de preot

31—33. Trei tablouri ale catedralei române unite de Oradea Mare; se donează pentru Muzeul „Asociațiunii” din Sibiu

34. Tabloul palatului nou episcopesc român de Oradea Mare (idem)

35. Tabloul superedificatelor de învățămînt din Beiuș și Oradea Mare ale Episcopiei rom. unite de Oradea Mare (Arh. St. O., fond Ep. gr. cat. Oradea, dosar 1084, f. 3—5)

NOTE

¹ Viorel Faur, *Istoricul muzeelor din Bihor* (1853—1975), în „Revista muzeelor și monumentelor”, *Muzee*, 1976, nr. 5, p. 65—78

² Arhivele Statului Sibiu, fond Astra, dosar 300, act 59/1905

³ Ibidem

⁴ Ibidem, doar 170, act 1177/1906

⁵ Ibidem

⁶ *Vezi Anexa 1*

⁷ Ibidem

⁸ Ibidem

⁹ *Vezi Anexa 2*

RÉSUMÉ

On introduit dans le circuit scientifique de nouvelles données concernant les préoccupations museistiques des Roumains de Crișana. Ces données viennent compléter les informations présentées dans un article sur le même thème publié dans les pages de notre revue il y a quelques années. Dans un document existant dans les Archives de l'Etat — filiale de Sibiu, sont consignés 35 manuscrits

rare, documents et photos qui représentaient, certes, partiellement, le Roumains de Transylvanie à l'Exposition nationale de Bucarest en 1906. Quelques-uns des matériels mentionnés ont une valeur d'exception et sont considérés comme documents uniques de notre culture (on remarque en ce sens le *Calendrier de Brașov*, manuscrit de 1733).